

Rad na ovom Enciklopedijskom rečniku međunarodnog prava i međunarodnih odnosa koji sadrži preko pet hiljada odrednica i dve uputnica zahtevao je ogroman rad i razume se izvanredno znanje i iskustvo iz materije međunarodnog prava i međunarodnih odnosa. Ovakav obiman rad u inostranstvu rade čitavi timovi raznih stručnjaka, dok Prof. Krivokapić je to sve uradio potpuno sam. Treba se samo zamisliti šta je sve autor morao da pročita, pregleda, pronade, analizira, uporedi. Koliko knjiga, monografija, sistematskih radova, časopisa, udžbenika, priručnika, praktikuma, zbornika radova, komentara, raznih publikacija, zbirki međunarodnih konvencija, zbirki raznih zakona, članaka, rasprava, prikaza i osvrti i to ne samo na srpskom jeziku nego i nekoliko stranih jezika. To su sigurno na desetine hiljada domaćih i stranih naslova. Sve odrednice napisane su kako je to već uobičajeno kada su u pitanju enciklopedijski rečnici vrlo

precizno, koncizno, sa stručnim i naučnim objašnjenjem i obrazloženjem. Tekst rečnika je veoma razumljiv i vrlo jasan i određen, tako da sa lakoćom čita, i razumljiv je ne samo naučnicima i stručnjacima za međunarodno pravo i međunarodne odnose, nego i najširoj čitalačkoj javnosti.

Prof. dr Boris Krivokapić je sa ovim Enciklopedijskim rečnikom međunarodnog prava i međunarodnih odnosa popunio jednu prazninu koja je u našoj nauci i literaturi postojala, tako da sada će ova vredna i značajna knjiga postati ne samo obavezna literatura koju će svakodnevno koristiti u svom radu, međunarodnim pravnicima, diplomata, naučnicima, pravnicima, političarima, istoričarima, politikolozima, publicistima, studentima, postdiplomcima i doktorantima, nego i svima koji se interesuju za međunarodno pravo i međunarodne odnose.

Jelena Đ. LOPICIC

**ЦЕНТРАЛЬНАЯ И ВОСТОЧНАЯ ЕВРОПА: УРОКИ
МИРОВОГО КРИЗИСА**, Под редакцией к.г.н. Н. В. Куликовой,
Институт экономики РАН, Издательство Алетейя, Санкт-Петербург,
2011, с. 343.

Centralna i Istočna Evropa je 2009. godine pretrpela vrlo ozbiljne posledice globalne finansijsko-ekonomske krize. Bruto domaći proizvod je, u odnosu na prethodnu 2008. godinu, pao za preko

4%, u regionu kao celine, što je znatno više nego u razvijenim zemljama Zapada. Razume se, kretanje bruto domaćeg proizvoda (BDP) se razlikuje od zemlje do zemlje. Svetskom finansijsko-eko-

nomskom krizom su najснаžnije bile pogođene baltičke zemlje, a najmanje Poljska i Albanija.

Dvadeset godina posle pada Berlinskog zida i posle dve decenije uspešnog sprovođenja političkih i ekonomskih reformi, zemlje centralne i istočne Evrope su se dakle suočile, pa se i dalje suočavaju, s teškim pitanjima: Zašto su toliko osetljive na ekonomske krize? Šta je to što je pošlo naopako? Da li se njihov model rasta može popraviti, i da li je vreme da se traži novi model? Kakav je politički uticaj na privredu sa aspekta krize u ovom delu sveta, i kakva je budućnost ovih zemalja?

Postoje mnogi razlozi zašto je ovaj region toliko pogođen svetskom globalnom krizom. Tri su razloga sudeći po mnogo čemu najkarakterističnija. Prvo, zemlje regiona zavisile su i zavise u velikoj meri od priliva stranog kapitala i od deviznih doznaka onih koji rade u inostranstvu. Sredstva koja su dolazila iz oba navedena izvora su znatno opala za vreme krize. Drugo, izvoz robe i usluga u Evropsku uniju i zemlje evrozona je značajno smanjen i izazvao je brojne probleme. Treće, više zemalja su svoje valute vezale za evro. To znači da su morale da prilagode cene i plate u svojim zemljama novonastalim uslovima. One koje teže da se pridruže evrozoni takođe su morale da zadrže svoje deficite pod kontrolom preko fiskalnog prilagođavanja novonastalim uslovima. Kriza je, dakle, došla kao „hladan tuš“ na pregrejanu ekonomiju (str. 14). Dugodišnja integracija regiona u tržište Zapadne Evrope, u sferi međunarodne trgovine i međunarodnih finansija, pa i u tržište

rada, dovela je do povećana zavisnosti od EU i osetljivosti na sve promene koje se Zapadu događaju. Strani kapital je u najvećoj meri dolazio iz EU, te zemlje Centralne i Istočne Evrope su svoje proizvode pretežno plasirale na zapadno-evropsko tržište. Tako kada se krajem 2008. godine iz SAD finansijsko-ekonomska kriza prenela u Zapadnu Evropu, efekti na zemlje Centralne i Istočne Evrope su bili mnogo veći nego u samoj EU.

Razlog efekata krize na zemlje Centralne i Istočne Amerike, autori traže i u politikama samih zemalja koje su vođene tokom poslednjih petnaestak godina. Reč je o politici visoke uvozne zavisnosti, širokoj podršci uvoza kapitala u svim oblicima; posebno je podržan uvoz kapitala inostranih banaka.

Knjiga grupe autora, nedavno objavljena u Sank-Peterburgu pod naslovom *Centralna i Istočna Evropa: pouke iz svetske krize*, a u redakciji Natalije Vladimirovne Kulikove iz Ekonomskog instituta Ruske akademije nauka, predstavlja izdavački poduhvat koji je vredan pažnje naučne i stručne javnosti ne samo ovog dela sveta već i šire. Autori su se latili veoma složenog zadatka istražujući glavne kanale preko kojih je svetska kriza uticala na zemlje Centralne i Istočne Evrope i nanela im ozbiljne negativne ekonomske efekte. Pored toga, oni su se prihvatili zadatka da razmotre osobenosti, ograničenja i dejstva nacionalnih antikriznih politika, osvetljavajući i podršku međunarodne zajednice koja je pružana ovim zemljama u cilju otklanjanja posledica svetske globalne krize i dajući prognoze za

stabilizovanje privreda i za njihov dalji razvoj u ovom delu sveta. Grupa od petnaestak autora nastojala je da pruži odgovore na brojna pitanja koja se sama po sebi nameću kada je reč o ozbiljnoj finansijsko-ekonomskoj krizi.

Knjiga je podeljena na dva dela. U prvom delu knjige autori su nastojali da svestrano sagledaju uzroke i posledice svetske globalne krize po ovaj region. U ovom delu knjige, pored osvrta na privredu regiona koja je „u kandžama krize“, koji je dala redaktorka Natalija Kulikova, tri segmenta su posebno obrađena. Pre svega, naglasak je dat socijalnim posledicama ekonomske krize i pitanjima prilagođavanja socijalne politike u novonastaloj situaciji, dakle, pitanjima koja su se nametala usled smanjenja sredstava za socijalna davanja, krize penzionih sistema, izmene koje je kriza nametala tržištu rada i druge restrikcije. Potom, značajan prostor je posvećen političkoj situaciji, uz naglasak da se „stabilnost mora sačuvati“. Konačno, uticaju globalne krize na ekonomske odnose Rusije sa zemljama Centralne i Istočne Evrope posvećena je s pravom posebna pažnja.

Od jeseni 2008. godine vlade razvijenih zemalja Zapadne Evrope, SAD, Japana, Kine i Rusije i nekih drugih počele su preduzimati aktivne mere u cilju spasavanja privrede, koncentrišući se na pitanja jačanja finansijskog sistema i podrške anti-kriznih politika. Glavne komponente delovanja su aktivna podrška bankama, spasavanje pojedinih krupnih preduzeća stimulisanjem poslovne aktivnosti, subvencijama i podsticanjem domaće

tražnje, pokretanje infrastrukturnih projekata i druge mere.

Međutim, ono što je loše – ističe se u knjizi, jeste da je perspektiva privrednog razvoja zemalja Centralne i Istočne Evrope nejasna (str. 38). Jer, iako je zabeležen globalni oporavak svetske privrede, niz nepovoljnih ekonomskih okolnosti smanjuju povoljna očekivanja. Problemi s kojima se zemlje regiona i dalje suočavaju se objašnjavaju poukom iz ekonomske istorije: „kako model ekonomskog rasta i ekonomska politika mogu uništiti privredu“. Istorijska iskustva sugerišu zemljama Centralne i Istočne Evrope da ako žele da uhvate korak sa razvijenim zemljama one moraju da imaju, pre svega, sopstveni kapital. No, one su se u dvodecenijskom periodu oslanjale uglavnom na inostrani kapital. Tako, ako žele da dođu do kapitala one moraju da se oslanjaju na kredite. S druge strane, okolnosti ih usmeravaju proizvodnji namenjenoj inostranom tržištu, a za domaće potrošače se ne vode dovoljno računa. Sledi zaključak da „kapitalizam nije zaštićen od loših ekonomskih rešenja niti regulatorne uloge države“ (str. 42).

U drugom delu knjige prikazani su osobenosti i efekti globalne finansijsko-ekonomske krize na pojedine zemlje regiona. Analize privrednih tokova i efekata krize na pojedine zemlje zasnovane su na relevantnim izvorima nacionalnih institucija i međunarodnih organizacija, prvenstveno Međunarodnog monetarnog fonda i Svetske banke. Sadržane su analize privrednih tokova i efekata krize za Bugarsku (autorke T. Э. Валева и В. И. Шабунина), Mađarsku

(С. О. Волотов и А. Б. Дрыночкин), Makedoniju (Ю. К. Князев), Poljsku (И. С. Синицина и Н.А Чудакова), Rumuniju (А. Н. Саморукова и Н. В. Фейт), Srbiju (Н. В. Куликова и Ю. Д. Трубайчук), Slovačku (М. О. Копытина), Sloveniju (Ю. К. Князев), Hrvatsku (В. С. Милованов) i Republiku Češku (З. Н. Кузнецова).

Bugarska je članica Evropske unije od 1. januara 2007. godine. Sumorna predviđanja o efektima globalne finansijsko-ekonomske krize na bugarsku privredu su se tokom 2009. godine u velikoj meri obistinila. BDP se smanjio za 5%, stopa nezaposlenosti je skočila, a potrošnja i strane investicije drastično opale, smanjen je izvoz a još više uvoz. Smanjenje uvoza je utoliko značajnije ukoliko se ima u vidu da je ova zemlja uvezno zavisna. Autorke smatraju da ekonomska perspektiva Bugarske zavisi u velikoj meri od EU (str. 128).

U Mađarskoj, koja je članica Evropske unije od 1. maja 2004. godine, unutrašnja politička situacija zaslužuje pažnju. Svi parlamentarni izbori održani od 1990. do 2006. demonstrirali su ravnotežu između dve grupe partija. Situacija se menja posle 2006. To sugerise zaključak da je mađarski kapitalizam u krizi. Tri su glavna razloga. Prvi, mađarska ekonomija potpuno zavisi od stranog kapitala. Drugo, mađarski ljudi su siromašniji. Treće, korupcija postaje ozbiljan problem, utičući na normalno funkcionisanje države. Globalna kriza u Evropi čini da situacija u Mađarskoj bude još nepredvidljivija. BDP je pao za 6,4% u 2009. godini iako je Mađarska u oktobru 2008. postigla

sporazum sa MMF i EU o pomoći za ostvarenje finansijske stabilnosti. Smanjen je izvoz, redukovana i potrošnja i akumulacija, a stopa nezaposlenosti premašila 10%. Ono što zaslužuje posebnu pažnju jeste činjenica da, kao reakcija na ekonomsku i društvenu krizu, jača podrška desničarskim snagama.

Makedonska ekonomija nije mogla da izbegne posledice globalne finansijsko-ekonomske krize, budući da ona nije izolovana od svetske privrede. Ipak, pad BDP je u 2009. godini bio znatno manji nego u većini zemalja Centralne i Istočne Evrope (- 0,7%, str. 158). Međutim, nezaposlenost je jedan od najtežih problema Makedonije. Stopa nezaposlenosti je 2009. premašila nivo od 32%, a preko 28% ukupnog broja stanovnika živelo je sa prihodima ispod linije siromaštva. Makedonija se dosta zaduživala u inostranstvu. Spoljni dug je krajem 2009. premašio 57% vrednosti BDP (str. 166).

Poljska je članica EU od 2004. godine. To je jedina zemlja u Evropskoj uniji koja je održala pozitivan rast BDP-a u periodu 2008-2009. u vreme najoštrije ekonomske krize. Istina, stopa nezaposlenosti se u 2009. povećala. Međutim, inflacija je ostala na niskom nivou. Na duži rok, poljske ekonomske performanse se mogu još poboljšati, ako država bude otklanjala određene nedostatke i ulagala više u infrastrukturu.

Rumuniju, koja se pridružila EU 1. januara 2007. godine, finansijsko-ekonomska kriza je teško pogodila. U 2009. godini BDP je pao za 7,1%, nametajući potrebu da ova država traži

pomoć od MMF i EU i da preduzme mere koje joj ove organizacije sugerišu.

Srbija je od 2005. do 2008. godine ostvarila prosečnu godišnju stope rasta GDP od preko 5%. Međutim, globalna finansijsko-ekonomska kriza je teško pogodila Srbiju, te je GDP pao za preko 3% u 2009. godini. Glavni razlozi su usporavanje priliva inostranog kapitala i smanjenje domaće tražnje. Srbija je preduzela mere antikrizne politike u cilju smanjenja efekata globalne finansijsko-ekonomske krize. Razume se, kriza je uticala i na rusko-srpske ekonomske odnose. Obim spoljno-trgovinske razmene je pao. Došlo je do smanjenja izvoza Srbije u Rusiju, ali i do smanjenja uvoza iz Rusije u Srbiju. Međutim, investiciona saradnja između Rusije i Srbije je dobila na značaju. U 2008. je potpisan Sporazum između Rusije i Srbije o saradnji u oblasti naftne industrije. Tako, osnovan je Gazprom, a Rusija je preuzela obavezu da investira 400 miliona evra u naftnu industriju Srbije.

Slovačku, koja je postala članica EU 1. maja 2004. godine, takođe je finansijsko-ekonomska kriza teško pogodila. BDP je pao u 2009. godini za 4,7%, a nivo zaposlenosti za 2,4% (str. 246). Industrijska proizvodnja je pala čak za 14,5%. Perspektive ekonomskog razvoja ove zemlje su, kako procene pokazuju, dobre.

Sloveniju, koja je postala članica EU takođe 1. maja 2004. godine, još je teže pogodila globalna finansijsko-ekonomska kriza. U 2009. pao je GDP za preko 8%, koliko i industrijska proizvodnja, porasla je stopa nezaposlenosti koja je godinama bila na niskom nivou.

Hrvatska je u periodu 2000-2007. godine beležila visoki rast BDP, između 4% i 6% godišnje, zahvaljujući pre svega, turističkoj privredi. U 2009. godini BDP je pao za 6%. Stopa nezaposlenosti se povećala (15%). Autor procenjuje da su izgledi za dalji privredni rast povoljni. Međutim, Hrvatska se nalazi među zemljama koje imaju veoma visoki inostrani dug.

Češka Republika, članica EU od 1. maja 2004. godine, jeste država sa stabilnom i prosperitetnom privredom. Njena privreda je veoma osetljiva na promene u ekonomskim performansama njenih glavnih izvoznih partnera, posebno u Nemačkoj. Kada je Zapadna Evropa zapala u recesiju krajem 2008, tražnja za češkom robom je pala, što je dovelo do pada industrijske proizvodnje i izvoza. Tako, realni BDP pao je u 2009. godini za 4,1%.

Knjiga je zanimljiva, zasnovana na relevantnim činjenicama i veoma korisna za sve one koji se bave zemljama Centralne i Istočne Evrope.

Milena VUČIĆEVIĆ